

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA’LIMNI TASHKIL ETISHDA MAXSUS PEDAGOGLARNI O’RNI

Komilova Shaxodat Odilovna

Andijon shahar Lermontov №47 18-DMTTda maxsus pedagog

Annotatsiya: *Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda maxsus pedagoglarning (defektolog, logoped, oligofrenopedagog, surdopedagog, tiflopedagog) o’rni va ahamiyati yoritilgan. Inklyuziv ta’lim jarayonida maxsus pedagoglarning vazifalari, metodik yondashuvlari hamda bolalarning rivojlanishidagi ijobiy ta’siri tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida inklyuziv ta’limni rivojlantirish borasida olib borilayotgan islohotlar va ularning amaliy ahamiyati ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *inklyuziv ta’lim, maktabgacha ta’lim, maxsus pedagog, defektolog, logoped, alohida ta’lim ehtiyojlari, ijtimoiy moslashuv.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida inklyuziv yondashuvni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni sog‘lom tengdoshlari bilan birgalikda tarbiyalash va ta’lim berish ularning jamiyatga moslashuvida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda maxsus pedagoglarning kasbiy faoliyati hal qiluvchi o‘rin tutadi.

Inklyuziv ta’lim tushunchasi va uning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati:

Inklyuziv ta’lim — bu jismoniy, ruhiy yoki intellektual rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni umumiy ta’lim muhitiga to‘liq jalb etish jarayonidir. Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqich bo‘lib, aynan shu davrda to‘g‘ri pedagogik yondashuv orqali ko‘plab rivojlanish muammolarining oldini olish mumkin.

Inklyuziv muhit:

bolalarda bag‘rikenglik va hamjihatlikni shakllantiradi;

ijtimoiy moslashuvni tezlashtiradi;

bolaning imkoniyatlarini erta aniqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maxsus pedagoglarning inklyuziv ta’limdagi asosiy vazifalari

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida faoliyat yurituvchi maxsus pedagoglar quyidagi vazifalarni bajaradilar:

bolalarning rivojlanish darajasini diagnostika qilish;

individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish;

korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarni tashkil etish;

tarbiyachilar va ota-onalarga metodik yordam ko‘rsatish;

bolalarda nutq, tafakkur, harakat va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish.

Logoped nutq buzilishlarini bartaraf etish bilan shug‘ullansa, defektolog bolalarning umumiy psixik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Surdopedagog, tiflopedagog va oligofrenopedagoglar esa bolalarning aniq ehtiyojlaridan kelib chiqib faoliyat olib boradilar.

Maxsus pedagoglarning inklyuziv muhitni shakllantirishdagi roli

Maxsus pedagoglar inklyuziv ta‘lim muhitini yaratishda asosiy ko‘prik vazifasini bajaradi. Ular:

bolaning imkoniyatlariga mos ta‘lim sharoitini yaratadi;

pedagoglar jamoasi bilan hamkorlikda ishlaydi;

bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi;

rivojlanishdagi ikkilamchi nuqsonlarning oldini oladi.

Natijada bola o‘z tengdoshlari orasida o‘zini erkin his qiladi va ta‘lim jarayonida faol ishtirok etadi.

O‘zbekiston tajribasi va istiqbolli vazifalar

O‘zbekiston Respublikasida inklyuziv ta‘limni rivojlantirish bo‘yicha qator me‘yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida maxsus pedagoglar shtat birligining joriy etilishi, ularning malakasini oshirish, zamonaviy metodikalar bilan ta‘minlash inklyuziv ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Kelgusida:

maxsus pedagoglarni xalqaro tajriba asosida tayyorlash;

maktabgacha ta‘lim muassasalarida inklyuziv resurs markazlarini tashkil etish;

ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim vazifa bo‘lib qoladi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida inklyuziv ta‘limni samarali tashkil etishda maxsus pedagoglarning o‘rni beqiyosdir. Ularning professional yondashuvi orqali alohida ta‘lim ehtiyojlariga ega bolalarning rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi ta‘minlanadi. Shu bois maxsus pedagoglar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish inklyuziv ta‘limning muhim sharti hisoblanadi.

Mamlakatimizda ta‘lim tizimiga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilmoqda. O‘tgan davr mobaynida mamlakatimizda o‘zib borayotgan avlodni sog‘lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta‘lim-tarbiya jarayoniga samarali ta‘lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta‘limning samarali tizimini tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta‘lim bilan qamrovini ta‘minlash, maktabgacha ta‘lim muassasalarini zamonaviy o‘quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to‘ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko‘rsatmoqda.

Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta‘limdan teng foydalanishini ta‘minlash, maktabgacha ta‘lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta‘lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Inklyuziv ta‘lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat‘i nazar, ularning barchasiga

sifatli ta’lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo’lishlari uchun oilada yashashlari va o’z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta’lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta’lim olishi, o’zlashtirishda qiynalayotgan bo’lsa, o’qish va yozishga o’rganish uchun maxsus yordamga ega bo’lishi, darslarga qatnamay qo’ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko’rsatilishini kafolatlaydi. Bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat’i nazar, ularning barchasiga sifatli ta’lim taqdim etilishi kerak.

UNICEF inklyuziv ta’limni O‘zbekiston ta’lim tizimiga kiritish masalalari bilan shug‘ullanadi. Inklyuziv ta’lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat’i nazar, ularning barchasiga sifatli ta’lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo’lishlari uchun oilada yashashlari va o’z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta’lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta’lim olishi, o’zlashtirishda qiynalayotgan bo’lsa, o’qish va yozishga o’rganish uchun maxsus yordamga ega bo’lishi, darslarga qatnamay qo’ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko’rsatilishini kafolatlaydi.

Ta’lim tizimini joriy etish har doim ma’lum bir qonun qoidalarga, tamoyillarga asoslanishni talab etadi. Inklyuziv ta’lim tizimini joriy qilishda esa quyidagi tamoyillarga asoslaniladi:

- 1) Inklyuziv ta’limning e’tirof etilishi.
- 2) Inklyuziv ta’limning barcha uchun ochiq bo’lishi tamoyili.
- 3) Bog‘lanishning mavjud bo’lishi tamoyili.
- 4) Markazlashtirilmagan bo’lishi tamoyili.
- 5) Inklyuziv ta’limda kompleks yondashishi tamoyili.
- 6) Inklyuziv ta’limda moslashuvchanlik tamoyili.
- 7) Malakaviylik tamoyili.

Inklyuziv ta’limning e’tirof etilishi tamoyili :

Bu tamoyilning mazmuni shundaki, 1990-yildan buyon maxsus ehtiyojli bolalarni umumta’lim muassasalari tizimida o’qitish borasida bir qancha jahon miqiyosida deklorasiyalar va qarorlar qabul qilindi. Ularni jahonning ko’plab davlatlari e’tirof etdilar. Ammo bugungi kunga qadar ularni hayotga joriy qilish borasida ko’plab muammolar mavjud. Ba’zi davlatlarda esa umumiy ta’lim borasida qonun yoki qarorlar qabul qilinganda nogiron bolalarning ta’lim masalasi unga kiritilmaydi. Ammo inklyuziv ta’limni tan olish faqatgina qonun chiqarish bilangina bog‘liq bo’lmaydi. Diskriminatsiya (odamlarni ajratish) va ijtimoiy noto’g’ri fikrlashga qarshi kurashish eng muhim narsadir. Ya’ni inklyuziv ta’limni e’tirof etgan holda, aholi o’rtasida targ‘ibat-tashviqot ishlarini olib borish eng birinchi galdagi masaladir.

Maktabgacha ta’lim tizimida inklyuziv ta’limning ahamiyati shundaki, imkoniyati cheklangan bolalarni ilk yoshlaridanoq sog'lom bolalar qatoriga qo’shib sifatli ta’lim olishini ta’minlagan holda bolada ruhiy va jismoniy hissiyotlarini va haraktlarini rivojlantirishdir. Inklyuziv ta’limda imkoniyati cheklangan bolalarga nima beradi?

- o'z imkoniyatini o'zi uchun kashf etish imkonini beradi
- mustaqil harakatlanish birgalikda, hamkorlikda ishlash imkoniyati orqali yuzaga keladi;
- dunyoqarashi kengayadi, hayotiy tajribasi oshadi; -o'qishga bo'lgan ehtiyeji va qiziqishlari ortadi; -O'zini barcha bilan bir xil his qila boshlaydi; -Ilgari sezilmagan imkoniyatlari ochiladi; -Yotsirash, yakkalanish kabi xususi yatlari yo'qoladi. Inklyuziv ta'lim sog'lom bolalar hayotiga qanday ta'sir ko'rsatadi? -O'zlariga o'xshamagan tengdoshlari va ularning hayoti, ehtiyojlarini his qiladilar;
- Tengdoshlariga g'amxo'rlik hissi uyg'onadi;
- Ularni qo'llab-quvvatlash, yordam berishga intilish -insonparvarlik hissi tarbiyalanadi;
- O'quvchilarda atrofda insonlarga, imkoniyati cheklanganlarga pozitiv munosabat, o'zaro hurmat tarbiyalanadi
- Yordamga muhtoj insonlarga e'tibosizlik qilmaydigan shaxsga aylanadilar
- Hozirda mamlakatimizda inklyuziv ta'limga yo'naltirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari kun sayin ko'payib va takomillashib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risidagi qarori -4860 13.10.2020
2. Д.З. Ахметова, З.Г. Нигматов, Т.А. Челнокова, Г.В. Юсупова и др. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие . - Казань, 2013
3. Буторина, О. Г. Об опыте воспитания и обучения детей с ограниченными возможностями здоровья / О. Г. Буторина // Воспитание школьников, 2010
4. Инклюзивная практика в дошкольном образовании. Современный образовательный стандарт / Т. В. Волосовец, А. М. Казьмин, В. Н. Ярыгин. - М.: Мозаика-Синтез, 2011. - 144 с.
5. D.S.Qaxarova " Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" o'quv va metodik qo'llanma 2014-yil
6. Ziyo.net